

Рецензия

по дисертационен труд на тема „Професионално и кариерно ориентиране на юноши в неформална образователна среда“ в област на висше образование 1. Педагогически науки, Професионално направление 1.2. Педагогика /Кариерно образование/, в катедра Дидактика на ФП на СУ „Свети Климент Охридски“

от проф. д-р Яна Рашева-Мерджанова, катедра Дидактика, ФП, СУ „Св. Кл. Охридски“
Автор на труда: докт. Елена Славчева Димитрова

Научен р-л: доц. д-р Илиана Петкова, катедра Дидактика на ФП, СУ „Св. Кл. Охридски“

Представяне на кандидата: Елена Димитрова напълно основателно може да бъде представена като „възпитаник“ на Факултета по Педагогика и на Софийския университет „Свети Климент Охридски“ – тя е бакалавър от специалност „неформално образование“; магистър по „Мениджмънт на услуги и организации в неформалното образование“ от 2013 година; същевременно е и магистър психолог по „Детско-юношеска и училищна психология“ от 2015 година и редовен докторант във Факултета по педагогика също през последните три и половина години. Кандидатът е специализирал и придобил сертификати в областта на професионално ориентиране и консултиране, както и за психолого-консултантска и терапевтична работа с валидирани инструменти с деца и младежи със специфични психо-социални характеристики – тревожност, фрустрации, обучителни затруднения. Съчетаването на интересите и почти едновременната подготовка на различните степени във висшето образование *свидетелства най-напред*, за една изключителна мотивация на Елена Д. и като зареденост, и като устойчивост, в областта на професионалното ориентиране на младите хора извън училище, където се пресичат по много ярък и понякога невъздържан начин очаквания, нагласи, цели на различните персонажи, *и на следващо място*, за една изключителна работоспособност и воля за реализиране на поставени цели. И двете характеристики са едни от най-нужните в облика на научния изследовател, поради кризисността и изненадите /по същност/ на научното изследване, особено в социалната и хуманитарна сфера на човешкия интерес.

Обща характеристика на труда: Той обхваща 210 страници, включително увод, четири глави, заключение, приложения и библиография. Дисертационният труд съдържа 4 приложения, 6 таблици, 3 фигури и на съкращенията в текста. Библиографската база на авторката обхваща 238 значими източника, 190 от които на кирилица, а останалите на латиница. Съдържанието е структурирано и с ясно открояема логика през теоретическите и емпирични равнища на изследването. Подробната и многостранна мотивация и аргументация на избраната проблемна област в увода на труда помага изключително добре общото му смислово възприемане и ръководи по-нататъшните очаквания. Значимостта и проблемният характер на професионалния избор в юношеска възраст в съвременни условия са разкрити в социално-икономически, научно-предметен, възрастово-психологически, системно-институционален аспекти и е формулиран основният изследователски интерес – дали и

с кои свои характеристики дейностите в неформална образователна среда подпомагат професионалното самоопределение и избор на юношите и как основните най-значими фактори /родители, специалисти, самите юноши като приятели и среда/ се позиционират в тези процеси? Изследването не продължава към задълбочаване на маркерите по отношение на самото взаимодействие на тези фактори, но на този етап *фокусирането върху спецификата и особеностите им като комплекс за неформалната образователна среда*, е достатъчно значими – това са едни от първите дисертационни изследвания *въобще в областта на неформалното образование*.

Съдържателна оценка: В първата теоретична част на труда в три последователни параграфа се систематизират компетентно характеристиките в съпоставка на образователната среда във формалното и неформалното образование; основните параметри на процеса на професионално ориентиране и самоопределение-избор; влиянието на основните групи фактори. Последователно и целенасочено обзорът и анализите водят към открояване на проблема на изследването – характеристиките на образователните дейности в различните институции за неформално образование като роля за професионалния избор и като среда за среща между различните фактори – родители, специалисти, юноши. Емпиричният дизайн на изследването, представен във Втора глава като методология – програма на изследването – дизайн и структуриране на изследователската извадка – описание на основния инструментариум, логично продължава теоретическата част. Реализирано е представително емпирично изследване в страната с 4 анкетни карти за оценка на нуждите от професионално ориентиране и за значимост на факторите в този процес и в процеса на неформалните образователни дейности. Обхванати са 469 лица в 6 селища – 186 юноши, 233 родители, 50 специалисти в институциите неколккратно в различните им позиции и роли, 91 кариерни консултанти в по-голямата част на всички кариерни центрове в страната /понастоящем центрове за личностно развитие/. Трудът за обхващане и реализиране на това изследване на емпирично равнище е понятен и ще бъде високо оценен от всички специалисти в тази проблематика. Трябва да се отбележи, че дисертационното изследване, всъщност е едно много успешно и мъдро продължение на магистърската теза на докторант Димитрова в магистърска програма „Детско-юношеска и училищна психология“ с предмет също професионалният избор на юношите и осъществено под ръководството на проф.д-р Иван Димитров. Това несъмнено допринася за стабилизирането и развитието на изследователските качества и увереност на автора, подкрепени от перманентното партниране между научния ръководител на дисертацията и научния ръководител на дипломната работа, но и при консултирането от различни специалисти. Анализът на данните от анкетните проучвания е представен както по отделните анкетни карти, така и в съпоставителен план. Направени са логични и систематизирани изводи, насочени към изследователските хипотези и целта на изследването. Открити са бъдещи логични перспективи за продължаване на изследванията в тази посока. В четвърта глава се представя един много стегнат, систематизиран и точно премерен ТЕОРЕТИЧЕН модел на професионално ориентиране в неформална образователна среда – събиращ синергично среди, процедури, процеси, личностни фактори, подкрепени с представяне на основните подходи, които го осмислят и движат. Авторката е ангажирана с проблематиката, очевидна е нейната информираност, изследователските й качества,

уменията да се придържа към заявена проблематика и да конструира дизайн на дисертационно дълбинно изследване. Ползва авторитетни, представителни, значими и разнообразни библиографски ресурси. Езикът и стилът на авторката са педагогически издържани, но и компетентно обговарящи и ползвачи психологическия семантичен и езиков контекст, изискван от спецификата на научния интердисциплинарен проблем. *Благодарение на овладяването и на рационалното използване на педагого-психологическата си култура* и в проектирането, и в реализирането, и в описанието на изследването, Елена Димитрова съумява да осъществи замисъла си от преди близо 4 години и да създаде стойностен научен продукт – настоящия дисертационен труд, който вече добре изявява определени научни приноси.

Научни теоретико-приложни приноси:

1. *На теоретично равнище* - направена е задълбочена и многостранна характеристика на *дейностите в неформална образователна среда като специфични условия за подпомагане на процеса* на професионално самоопределение и реализиране на избор от юношите. Синтезирано е коректно определение на понятието „неформална образователна среда“, чиито характеристики *корелират в голяма степен и на тенденциите в развитието на училищната учебна среда.*

2. Разработен е *концептуален модел* за професионално и кариерно ориентиране на юноши в неформална образователна среда – от една страна базиран на богати и надеждни подходи и принципи, а от друга – разгърнат в аспекти и направления за практическа реализация.

2. *На конструктивно изследователско равнище* – създаден е *прецизен и точен инструментариум за оценяване на нуждите от професионално ориентиране на юношите в неформална среда и на позициите и ролята на отделните основни групи фактори* в този процес и в тази възраст – родители, специалисти в институциите за неформално образование, юноши, кариерни консултанти. Този инструментариум може да се ползва *занапред и от други изследователи за реализиране на лонгитюдни изследвания.*

3. *На емпирично равнище* – осъществено е *представително емпирично проучване в национален мащаб, чиито данни и коректни резултати, направените изводи,* представляват абсолютно доверителна валидна база, която може да обслужва и статистически, и изследователски по-нататъшни проучвания. **В този аспект изследването представлява значим научно-изследователски факт, есенциално изведен от верифициран изследователски опит.**

Подобни постижения са обикновено дело не само на автора на труда, но и компетентността на научния ръководител и на всички, които безкористно са подкрепяли реализирането на изследването – в университетска среда, в държавните управленски структури, в институционалните мрежи, в лично професионално или човешко качество. Обръщам внимание на този факт, защото такива примери, а те не са често срещани,

само потвърждават, че действителната наука никога не е дело на един или няколко само-званци – тя е била, е и ще си остане **дело на безкористно отдадените ѝ**, които не се интересуват от изписаното авторство, а от автентичните събития и работят заедно за каузата на научните идеи. Основание за професионално и академично самочувствие на първичното научно звено е гостоприемството и случването на подобни партньорства – те виреят само в истинска атмосфера на съз-даване на идеи и на научни креации.

Характерът на научните приноси и този тип научно сътрудничество гарантират валидността и преносимостта на резултатите в пространството и времето на Науката.

Публикации, документация и автореферат: Елена Димитрова представя 4 научни публикации по темата на дисертацията. *И публикациите, и авторефератът* отговарят на жанровите и библиографски стандарти и са валидно доказателство за автентичния авторски характер на реализираното изследване и на разработения дисертационен труд. *Цялата документация* по докторантурата и процедурата за обсъждане на труда представят действителния процес на подготовка, проектиране и осъществяване на научното изследване във Факултета по педагогика под ръководството на научния ръководител на докторанта.

Бележки и въпроси:

1. Пожелавам на Елена Димитрова в недалечно бъдеще да се върне към първоначалната си идея за изследване на аналогичния проблем и при децата, и да разшири обхвата на работата си.
2. Съпоставителният анализ на резултатите от анкетните проучвания е изчерпателен, очертава „несъществени различия в мненията на изследваните групи фактори“, което води до **логичния въпрос: От какво се пораждаат тогава противоречията, разминаванията, и проблемите в реалния живот, процеса на избор на професия между родители и деца, специалисти и родители?**
3. Доколко е тревожно и е проблем, според докторантката, двукратно потвърденият резултат в два от въпросите, че „**кариерните консултанти**“ и „**специалистите**“ **не са посочвани като влиятелни при определянето** на ориентацията към бъдеща професия? И какви възможни решения вижда? /с. 154-157 от анализа на данните/

Заклучение: Стойността на научния проблем /подпомагането на взаимодействието между факторите за професионален избор в юношеска възраст чрез дейностите в неформална образователна среда/; последователното му теоретическо и емпирично изследване чрез представителна оценка на мненията на основните групи фактори в процеса на професионално самоопределение; оформянето на текстовия вариант на теоретико-емпиричните процедури според изискванията за дисертационен труд; откритите резултати и изводи, научните теоретико-приложни приноси; тяхното публикуване в научна периодика и научни форуми в защита на автентичността на осъщественото изследване; дейността на докторант Димитрова във ФП – това са нужните аргументи за положителната ми обща

оценка на труда и за предложението пред членовете на научното жури да гласуват за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по *Професионално направление 1.2. Педагогика /Кариерно образование/ на Елена Славчева Димитрова. Заслужава да бъде подчертан още веднъж характерът на тази степен – тя е една от първите, пионерски по съдържание и локация, на изследвания терен на НЕФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ* като специфична педагогическа научна територия, която тепърва ще се легитимира и в номенклатурата на научните професионални направления. *В този аспект най-специалните професионални заслуги имат първичното научно звено, подкрепило до този момент подобна стратегическа проблематика, научният ръководител и научният академичен интерфакултетски екип, генерирал, заявил конкурса и консултирал разработването на труда.*

20. 02. 2018

София

Рецензент:

/проф.дпн Яна Рашева-Мерджанова/